

**O‘ZBEKISTONDA ALOQA TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH
TARIXI (1925–1991-YILLAR)**

AHMEDOVA GO‘ZAL ABDUVALIYEVNA

Yangiyer shahar 1-umumta'lim maktabi Oliy toifali tarix fani o'qituvchisi

**ИНФОРМАЦИЯ О
СТАТЬЕ**

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

Received: 02.06.2026

Revised: 03.06.2026

Accepted: 04.06.2026

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

O‘zbekiston SSR, aloqa tizimi, pochta aloqasi, telegraf, telefon aloqasi, avtomatik telefon stansiyasi, radioaloqa, radioeshittirish, televideniye, radiorele liniyalari, shaharlararo aloqa, telefonlashtirish, telekommunikatsiya, aloqa infratuzilmasi, Toshkent aloqa instituti..

АННОТАЦИЯ:

Ushbu maqolada 1925–1991-yillarda O‘zbekistonda aloqa tizimining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tarixiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda pochta, telegraf, telefon, radioaloqa va televideniye tarmoqlarining tashkil topishi, ularning texnik va hududiy jihatdan kengayishi hamda respublikaning ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi o‘rni yoritilgan. 1920–1930-yillarda aloqa infratuzilmasining qayta tashkil etilishi, avtomatik telefon stansiyalarining ishga tushirilishi, Ikkinchi jahon urushi yillarida strategik aloqa magistrallarining rivojlantirilishi, shuningdek, urushdan keyingi davrda radioeshittirish va televideniye tizimining kengayishi tahlil etiladi. 1950–1980-yillarda shaharlararo telefon aloqasi, qishloq hududlarini telefonlashtirish, radiorele liniyalari va televizion uzatish stansiyalarining rivojlanish dinamikasiga alohida e‘tibor qaratilgan. Statistik ma‘lumotlar asosida shahar va qishloq joylarining telefon aloqasi bilan ta‘minlanishidagi tafovutlar hamda sovet davri oxirida aloqa tizimida mavjud bo‘lgan texnik va tashkiliy muammolar ochib berilgan. Tadqiqot natijasida 1925–1991-yillarda shakllangan aloqa infratuzilmasi mustaqillikdan keyingi O‘zbekiston telekommunikatsiya tizimining institutsional va texnik poydevorini tashkil etgani asoslanadi.

1925-yilda O‘zbekiston SSRning tashkil topishi respublika xo‘jalik va boshqaruv tizimini qayta tuzish bilan bir qatorda aloqa infratuzilmasini ham yagona ma‘muriy-hududiy makon doirasida shakllantirish zaruratini yuzaga keltirdi. Aloqa tizimi bu davrda faqat pochta yoki telefon xizmatidan iborat bo‘lmay, davlat boshqaruvi, sanoatlashtirish, qishloq xo‘jaligini

markazlashtirilgan tarzda nazorat qilish, matbuotni tarqatish, harbiy safarbarlik, radioeshittirish va keyinchalik televideniye kabi yo'nalishlarni birlashtirgan strategik infratuzilma sifatida rivojlandi. Sovet xo'jalik modelida aloqa tarmog'i "xalq xo'jaligining yordamchi sohasi" sifatida ko'rilgan bo'lsa-da, amalda u ma'muriy-buyruqbozlik tizimining tezkor ishlashini ta'minlagan asosiy texnik vositalardan biri edi. Shu jihatdan 1925–1991-yillar oralig'idagi aloqa tarixini uch yirik bosqichga ajratish mumkin: 1920-yillarning ikkinchi yarmi–1940-yillarda dastlabki respublika tarmog'ining shakllanishi va urush sharoitidagi safarbarlik; 1950–1960-yillarda texnik modernizatsiya va radio-televideniye tizimining kengayishi; 1970–1991-yillarda avtomatlashtirish, shaharlararo telefon aloqasi, qishloq telefonlashtirish va ommaviy kommunikatsiya xizmatlarining o'sishi.

O'zbekiston SSR tuzilgach, sobiq Turkiston ASSR, Buxoro va Xorazm hududlarida mavjud bo'lgan pochta-telegraf va telefon bo'linmalari yangi respublikaning ma'muriy tizimiga moslashtirildi. Bu jarayon oddiy tashkiliy birlashish emas edi. Avvalgi aloqa tarmoqlari asosan yirik shaharlar, temiryo'l stansiyalari va ma'muriy markazlarni bog'lagan bo'lib, qishloq joylarda qamrov juda cheklangan edi. 1930-yilda Toshkent–Andijon yo'nalishida bimetall simli aloqa zanjiri tortilib, Qo'qon va Farg'ona ham unga ulandi. 1931-yil oxiriga kelib respublika aloqa boshqaruviga bevosita bo'ysunuvchi 79 ta rayon aloqa bo'limining mavjudligi tarmoqning hududiy jihatdan anchayin kengayganini ko'rsatadi. Bu bo'linmalar pochta jo'natmalari, telegraf, mahalliy telefon va matbuot tarqatish xizmatlarini o'zaro bog'lagan holda ishlagan. 1930-yilda Toshkentda pochta tashish bo'linmasining tashkil etilishi esa respublika ichidagi yozishmalar va davriy nashrlarni tashish tizimini alohida tashkiliy yo'nalishga aylantirdi.

1930-yillarning eng muhim texnik yangiliklaridan biri qo'lda xizmat ko'rsatiladigan telefon stansiyalaridan avtomatik telefon stansiyalariga o'tish bo'ldi. 1932-yil 8-sentabrda Toshkentda Shvetsiyaning "L.M. Ericsson" firmasi uskunalari asosida qurilgan 5000 raqamli ATS-V3 ishga tushirildi. Bu voqea O'zbekiston telefon tarixida sifat jihatdan yangi bosqichni boshlab berdi, chunki abonentlarni qo'lda ulash zarurati kamayib, shahar telefon tarmog'ining o'tkazuvchanligi va tezkorligi oshdi. 1934-yilda Toshkent shahar telefon tarmog'ini 10 ming raqamgacha kengaytirish masalasi qo'yildi. 1935-yil ma'lumotlariga ko'ra, rayon markazlari bilan telefon aloqasiga qishloq sovetlarining 40 foizi, sovxozlarning 50 foizi va mashina-traktor stansiyalarining 81,2 foizi ega bo'lgan. Aynan MTSlarning yuqori ulushi aloqa tarmog'ining kollektivlashtirilgan qishloq xo'jaligini boshqarishdagi rolini ko'rsatadi: texnika, urug'lik, yoqilg'i va ishchi kuchi harakati markazlashtirilgan boshqaruvga bo'ysundirilgan sharoitda telefonning xo'jalik ahamiyati keskin oshgan. Shu davrda 20 ta yangi rayon telefon stansiyasining qurilishi qishloq telefonlashtirishining tizimli tus ola boshlaganini anglatadi.

1930-yillarda simli aloqa bilan bir qatorda radioaloqa va radioeshittirish ham jadal rivojlandi. 1935-yilda Do'rmon hududida 30 kompleks qisqa to'lqinli qabul antennisiga ega 2-son qabul radiostansiyasi, Yalang'ochda esa 15 antennali 4-son radiostansiya foydalanishga

topshirildi. Yunusobodda tashkil etilgan 5-son uzatish radiostansiyasida 5–20 kVt quvvatli 11 ta uzatgich va 16 ta qisqa to‘lqinli antenna mavjud bo‘lib, bu respublikaning boshqa ittifoqdosh respublikalar poytaxtlari bilan barqaror radiokanallar o‘rnatish imkonini kengaytirdi. 1940-yilda kuchli 1-son radiostansiya negizida Toshkent radioaloqa va radioeshittirish direksiyasi tashkil qilindi, 1941-yil 27-martdan esa u O‘zbek direksiyasi sifatida qayta nomlandi. 1940-yil oxirida O‘zbekistondagi radioqabul nuqtalari sonining 72 mingga yetgani radioeshittirishning ommaviy axborot, siyosiy targ‘ibot va tezkor xabar uzatish vositasiga aylanganidan dalolat beradi .

Aloqa tarixining yana bir muhim yo‘nalishi Toshkentda elektron televideniye tajribalarining olib borilganidir. Boris Grabovskiy, V. Popov va N. Piskunov tomonidan ishlab chiqilgan “radiotelefota” qurilmasi uchun 1925-yil 9-noyabrda talabnoma guvohnomasi olingan. 1928-yil 26-iyulda Toshkentdagi aloqa okrugi binosida harakatlanuvchi inson tasvirini uzatish bo‘yicha muvaffaqiyatli tajriba o‘tkazilgan, 4-avgust kuni esa Alisher Navoiy ko‘chasida harakatlanayotgan tramvay tasviri namoyish qilingan. Bu tajribalar hali ommaviy televideniye tizimini yaratmagan bo‘lsa-da, O‘zbekiston hududida elektron tasvir uzatish texnologiyasi bilan bog‘liq erta izlanishlarning mavjudligini ko‘rsatadi. Keyinchalik, 1956-yilda Toshkentda muntazam teleko‘rsatuvlar yo‘lga qo‘yilishi ushbu ilmiy-texnik tajribalardan butunlay alohida tashkiliy jarayon bo‘lgan bo‘lsa-da, respublikaning radioelektronika va aloqa sohasidagi ilmiy muhitini tavsiflashda bu tajribalarning o‘rni muhimdir .

1941–1945-yillardagi urush yillari O‘zbekiston aloqa tizimi uchun favqulodda yuklama davri bo‘ldi. Respublikaga yuzga yaqin yirik sanoat korxonasining ko‘chirib keltirilishi, aholining ommaviy evakuatsiyasi, O‘rta Osiyo harbiy okrugi va front ehtiyojlarining ortishi mavjud aloqa quvvatlaridan maksimal foydalanishni talab qildi. Urushgacha magistral aloqa asosan radial tamoyilda qurilgan bo‘lib, markaz va chekka hududlarni bog‘lagan, biroq qo‘shni hududlar o‘zaro yetarlicha bog‘lanmagan edi. Bu tizimning zaif tomoni shundan iborat ediki, asosiy magistral uzilganda bir necha hudud bir vaqtning o‘zida markaziy aloqa tarmog‘idan ajralib qolishi mumkin edi. Shuning uchun urush davrida mavjud simli liniyalarni zaxiralash, yangi telefon va telegraf kanallarini ochish hamda radioaloqadan ko‘proq foydalanish strategik vazifaga aylandi.

Urush yillarida Kattaqo‘rg‘on–Karmana–G‘ijduvon uchastkasida qo‘shimcha telefon zanjiri tortilib, Samarqand–Kattaqo‘rg‘on hamda G‘ijduvon–Buxoro liniyalari bilan birgalikda Buxoroning Toshkent bilan telefon aloqasini yaxshiladi. Karmana va G‘ijduvonda telefon kuchaytirgichlari o‘rnatildi, Toshkent–Samarqand aloqasi takomillashtirildi, Qo‘qonda Namangan viloyatining Toshkentga chiqishini ta‘minlovchi texnik yechimlar joriy qilindi, Farg‘ona va Chirchiqda telegraf apparaturasi yangilandi, Toshkent–Nukus telegraf aloqasi ochildi. O‘zbekiston tarixi bo‘yicha darsliklarda Toshkent–Samarqand–Ashxobod, Toshkent–Samarqand–Boku, Toshkent–Samarqand–Krasnovodsk telefon liniyalari hamda Toshkentni Xorazm va Qoraqalpog‘iston bilan bog‘lagan qariyb 500 kilometrlik telefon

yo'lining 1943-yilda foydalanishga topshirilgani qayd etiladi. Bu ishlar urush davrida O'zbekistonning faqat ichki aloqa makoni emas, balki butun Ittifoqning janubiy va janubi-sharqiy kommunikatsiya tugunlaridan biri bo'lganini ko'rsatadi.

1942-yil kuzida Volga tomonidagi harbiy vaziyat tufayli Moskva bilan Kavkaz va Zakavkazy o'rtasidagi doimiy aloqa liniyalari uzilgach, Moskva–Toshkent–Kaspiy dengizining janubiy sohili–Boku–Tbilisi magistrali tashkil etildi. Manbalarda ushbu yo'nalish uchta telefon va bir necha telegraf kanalini ta'minlagani ko'rsatiladi. Tehron konferensiyasi davrida Moskva bilan Tehron o'rtasidagi shaharlararo telefon aloqasini tashkil etishda ham Toshkent aloqa mutaxassislari va tarmoq infratuzilmasidan foydalanilgan. Toshkent telegrafida sutkalik telegramma almashinuvi urushgacha 20 ming atrofida bo'lgan bo'lsa, 1942-yil boshida 40–45 mingtagacha oshgan. Bu raqam aloqa vositalari yuklamasining ikki baravardan ham ko'proq ortganini ko'rsatadi. Pochta tizimida ham hajm keskin ko'paygan: Q. Usmonov va M. Sodiqov keltirgan ma'lumotga ko'ra, 1941-yilda bir pochta xodimiga o'rtacha 50 ming xat-xabar to'g'ri kelgan bo'lsa, 1943-yilda bu ko'rsatkich 77,5 mingga yetgan.

Urush yillarida aloqa kadrlarini tayyorlash ham alohida ahamiyat kasb etdi. 1941-yilda Odessa aloqa muhandislari instituti talaba va o'qituvchilarining bir qismi, shuningdek Moskva aloqa instituti mutaxassislari Toshkentga evakuatsiya qilindi. 1942-yil 12-maydagi SSSR Aloqa xalq komissari buyrug'i asosida ushbu kuchlar birlashtirilib, Toshkent aloqa muhandislari instituti tashkil etildi va birinchi kursga 400 talaba qabul qilish belgilandi. Ularning 250 nafari simli aloqa, 125 nafari radioaloqa, 25 nafari muhandislik-iqtisod yo'nalishiga ajratildi. Institut urush sharoitida vaqtincha ishlagan bo'lsa-da, O'zbekistonda yuqori malakali aloqa muhandislarini tayyorlash tajribasini shakllantirdi. Bu tajriba 1955-yilda Toshkent elektrotexnika aloqa institutining tashkil etilishida institutsional davomiylik kasb etdi.

Urushdan keyingi yillarda radioeshittirish infratuzilmasi keng ko'lamda modernizatsiya qilindi. O'zbekiston SSR Ministrlar Sovetining 1946-yil 3-oktabrdagi qarori bilan Toshkent viloyatida, hozirgi O'rtaovul hududida kuchli radioeshittirish stansiyasini qurish uchun 87,92 gektar yer ajratildi. 1949-yil dekabrda asosiy qurilish va sozlash ishlari yakunlanib, 1950-yil 1-yanvardan 150 kVt quvvatli RV-154 uzun to'liqlik uzatgich ish boshladi. Uning antennasi balandligi 240 metr dan bo'lgan ikki metall machta asosida qurilgan edi. Stansiya O'zbekistonning katta qismini va chegaradosh respublikalarning ayrim hududlarini respublika radioeshittirishining birinchi dasturi bilan qamrab oldi [1]. Bu obyektida yuqori quvvatli uzatgichdan foydalanilishi urushdan keyingi aloqa siyosatida markazlashtirilgan ommaviy eshittirishga katta e'tibor berilganini ko'rsatadi.

1950-yillarning o'rtalaridan boshlab aloqa sohasini texnik jihatdan yangilash bilan bir qatorda kadrlar tayyorlash tizimi ham mustahkamlandi. 1955-yil 28-iyunda Toshkent elektrotexnika aloqa instituti tashkil etildi. U sobiq SSSR Aloqa vazirligiga qarashli yettita ixtisoslashtirilgan institutdan biri bo'lib, O'rta Osiyo respublikalari va Qozog'iston uchun

elektr aloqa va radioaloqa muhandislarini tayyorlashga yo'naltirilgan edi. 1957/1958-o'quv yilida radioaloqa va radioeshittirish fakulteti, shuningdek kechki va sirtqi ta'lim shakllari yo'lga qo'yildi. 1965-yilga kelib institutda qariyb 4000 talaba ta'lim olgan, 21 kafedra va 40 laboratoriya faoliyat ko'rsatgan, bitiruvchilar soni 915 nafarga yetgan. Bu ko'rsatkichlar respublika aloqa tarmog'ining texnik murakkablashuvi bevosita muhandislik kadrlariga ehtiyojni keskin oshirganini tasdiqlaydi.

1956-yilda O'zbekistonda muntazam teleko'rsatuvlar boshlandi. 1970-yillarga kelib televideniye aloqa va ommaviy kommunikatsiyaning muhim tarmog'iga aylandi. Katta Sovet Ensiklopediyasi ma'lumotiga ko'ra, 1974-yilda O'zbekiston televideniyesi uchta dastur orqali o'zbek, rus va qozoq tillarida ko'rsatuvlar olib borgan; respublika televideniyesining kunlik hajmi 11 soatni tashkil etgan, Moskva, Frunze va Dushanbedan retranslyatsiya qilingan dasturlar bilan birgalikda umumiy efir hajmi yanada kengaygan. Televideniye texnik tarqalishi radiorele liniyalari, uzatish stansiyalari va retranslyatorlar tizimining rivojlanishini talab qilgan. Shuning uchun televideniye tarixini faqat madaniy-mafkuraviy hodisa sifatida emas, balki aloqa infratuzilmasining yuqori chastotali va katta hajmdagi axborot uzatishga o'tish bosqichi sifatida ham baholash kerak.

1960–1980-yillarda O'zbekiston aloqa tizimining asosiy yo'nalishi shahar va qishloq telefon tarmoqlarini avtomatlashtirish, shaharlararo kanallar sonini oshirish, ishlab chiqarish korxonalari, kolxoz-sovхозlar va ma'muriy idoralarni telefonlashtirishdan iborat bo'ldi. Sovet statistik to'plamlaridagi umumittifoq ko'rsatkichlari telefon tarmog'i ushbu davrda qanday tezlikda kengayganini ko'rsatadi: 1960-yilda SSSR bo'yicha umumiy foydalanish telefon tarmog'iga ulangan apparatlar 4,3 mln atrofida bo'lgan bo'lsa, 1987-yilda umumiy telefon apparatlari 41,8 mln.dan oshgan. O'zbekiston bu jarayonda Ittifoqning eng yuqori telefonlashgan respublikalari qatoriga kirmagan. Aksincha, 1980-yillarning statistikasi shahar qishloq o'rtasidagi katta tafovutni ko'rsatadi. 1980-yilda O'zbekiston SSR shahar aholisiga 1000 kishiga 63 ta umumiy telefon apparati to'g'ri kelgan bo'lsa, qishloqda bu ko'rsatkich atigi 14 tani tashkil qilgan. 1988-yilga kelib shaharlarda 119 taga, qishloqlarda 25 taga yetgan. Demak, mutlaq o'sish sezilarli bo'lsa-da, hududiy tengsizlik saqlanib qolgan.

Uy telefonlari bo'yicha tafovut yanada yaqqol ko'rinadi. 1980-yilda O'zbekiston shahar aholisi orasida har 1000 kishiga 38 ta xonadon telefoni, qishloqlarda esa 5 ta xonadon telefoni to'g'ri kelgan. 1988-yilda bu ko'rsatkichlar mos ravishda 83 va 14 taga yetgan. Mazkur raqamlar telefon aloqasining 1980-yillarda ommaviy maishiy xizmatga aylana boshlaganini, biroq talabning mavjud quvvatlardan tezroq o'sib borganini ko'rsatadi. 1985-yil oxirida O'zbekiston SSR shahar telefon tarmoqlarida uy telefoni o'rnatish bo'yicha qondirilmagan arizalar 319 mingni, 1988-yilda esa 347 mingni tashkil etgan [3]. Bu holat sovet davrining so'nggi bosqichida aloqa infratuzilmasi kengaygan bo'lsa ham, telefon liniyalari, ATS sig'imi va kabel xo'jaligi aholi ehtiyojini to'liq qondira olmaganini ko'rsatadi.

Shaharlararo telefon aloqasi esa ayni davrda juda tez o'sdi. O'zbekiston SSRda 1975-yilda 23,7 mln shaharlararo telefon suhbatlari qayd etilgan bo'lsa, 1980-yilda 38,1 mln, 1985-yilda

52,6 mln, 1988-yilda 63,9 mln suhbat amalga oshirilgan. O'n uch yil ichida hajm qariyb 2,7 baravar oshgan. Bu ko'rsatkichni faqat aholi sonining o'sishi bilan izohlab bo'lmaydi. Sanoat kooperatsiyasining murakkablashuvi, respublika va Ittifoq idoralari o'rtasidagi vertikal boshqaruv, hududlararo ishlab chiqarish aloqalari, xizmat safarlari va shaxsiy aloqalarning faollashuvi shaharlararo telefon xizmatiga talabni oshirgan. 1975-yilda respublikada 212 ta shaharlararo taksofon bo'lgan bo'lsa, 1988-yilda ularning soni 3143 taga yetgan. Bu esa shaharlararo telefon aloqasining korxona va idoralariga emas, aholining kundalik ehtiyojlariga ham tobora ko'proq xizmat qila boshlaganini anglatadi.

Pochta aloqasi 1970–1980-yillarda ham axborot va tovar almashinuvining eng ommaviy tarmog'i bo'lib qoldi. O'zbekiston SSR bo'yicha 1975-yilda 311 mln xat jo'natilgan, 1980-yilda bu ko'rsatkich 374 mln ga yetgan. Keyingi yillarda xatlar soni kamayib, 1988-yilda 212 mln ni tashkil etdi. Buni telefon va boshqa tezkor aloqa shakllarining kengayishi bilan bog'liq uzoq muddatli tarkibiy o'zgarish sifatida talqin qilish mumkin. Biroq gazeta va jurnallarni pochta orqali tarqatish hajmi aksincha o'sdi: 1975-yildagi 1,676 mlrd nusxadan 1988-yilda 2,320 mlrd nusxagacha ko'paydi. Sovet sharoitida davriy matbuot obunasi siyosiy-mafkuraviy va ma'rifiy tizimning muhim qismi bo'lganligi sababli, pochta tarmog'i matbuotni eng chekka qishloqlargacha yetkazuvchi infratuzilma vazifasini bajargan.

Telegramma xizmati ham 1970–1980-yillarda muhim o'rin saqlab qoldi. O'zbekiston SSRda 1975-yilda 10,2 mln, 1980-yilda 12,9 mln telegramma jo'natilgan. 1985-yildan boshlab hajm pasayib, 1988-yilda 10,1 mln ni tashkil qilgan. Bu pasayish shaharlararo telefonning kengayishi bilan bevosita bog'liq. Telegraf tezkor rasmiy xabarlar, tabrikalar, chaqiruvlar va xizmat yozishmalarida muhim bo'lib qolgan bo'lsa-da, ovoqli aloqa qulayroq va tezkorroq vositaga aylanib bordi. Shu bilan birga, 1980-yillarning oxirigacha telegrafning saqlanib qolishi sovet aloqa tizimi yangi texnologiyalarni joriy etgan holda eski kanallarni ham parallel ravishda ishlatgan ko'p qatlamli tizim bo'lganini ko'rsatadi.

Radio va televideniye tarmog'ining geografik qamrovi ham sezilarli kengaydi. Ittifoq statistik ma'lumotlarida O'zbekiston SSRdagi televizion stansiyalar soni 1975-yilda 41 ta, 1980-yilda 68 ta, 1985-yilda 185 ta, 1988-yilda 247 ta bo'lgani qayd etiladi. Bunday o'sish, ayniqsa tog'li va uzoq hududlarda retranslyatsiya stansiyalarining ko'paygani bilan bog'liq edi. Televideniye uzatish stansiyalarining hududiy kengayishi kommunikatsiya siyosatining ikki vazifasini birlashtirgan: bir tomondan, aholiga madaniy va axborot xizmatini yetkazish; ikkinchi tomondan, markaziy va respublika darajasidagi mafkuraviy axborot oqimlarini yagona makonda ushlab turish. Shu sabab televideniye tarmog'i sovet davri aloqa tarixida texnik infratuzilma va siyosiy kommunikatsiyaning tutashgan nuqtasi sifatida namoyon bo'ladi.

1980-yillarning oxiriga kelib aloqa tizimida o'sish bilan bir qatorda tizimli cheklovlar ham yaqqol namoyon bo'ldi. Telefon tarmog'ining sig'imi talabni qondira olmasligi, qishloq hududlarining shaharlarga nisbatan ancha past ta'minlangani, analog uskunalarning eskirishi, kabel xo'jaligining cheklangan imkoniyatlari va xizmat sifatidagi hududiy tafovutlar shular

jumlasidandir. Sovet iqtisodiyotidagi markazlashgan rejalashtirish usuli investitsiyalarni yirik ishlab chiqarish va ma'muriy markazlarga jamlashga moyil bo'lib, bu qishloq telefonlashtirishining sekinroq kechishiga olib kelgan. 1988-yilda O'zbekiston shaharlarida telefon apparatlari bilan ta'minlanish darajasi qishloqlarnikidan qariyb besh baravar yuqori bo'lgan. Demak, 1925–1991-yillarda respublika aloqa tizimi ulkan texnik yo'lni bosib o'tgan bo'lsa-da, mustaqillik arafasida to'liq raqamlashtirilgan, talabni erkin qondiradigan zamonaviy telekommunikatsiya tizimiga aylanishga hali ulgurmagan edi.

Umuman olganda, 1925–1991-yillarda O'zbekistonda aloqa tizimining shakllanishi bir necha o'zaro bog'liq jarayonlar asosida kechdi. Birinchidan, 1920–1930-yillarda respublikaning ma'muriy chegaralari doirasida pochta, telegraf va telefonning yagona hududiy tizimi shakllantirildi, avtomatik telefon stansiyalari va kuchli radiostansiyalar barpo etildi. Ikkinchidan, 1941–1945-yillarda O'zbekiston butun sovet aloqa makonining muhim tranzit va harbiy-logistik tuguniga aylandi; Toshkent orqali Kavkaz, Zakavkazy va Eron yo'nalishlaridagi strategik aloqa kanallari tashkil etildi. Uchinchidan, 1950–1960-yillarda kuchli radioeshittirish, muntazam televideniye va professional muhandislik ta'limi tizimi shakllanib, aloqa tarmog'i yangi texnik bosqichga ko'tarildi. To'rtinchidan, 1970–1980-yillarda shaharlararo telefon, taksofon, televizion uzatish stansiyalari va uy telefonlari soni keskin oshdi. Biroq statistik ko'rsatkichlar urbanizatsiya va qishloq o'rtasidagi "raqamli bo'lmagan", ammo aniq kommunikatsion tafovut mavjud bo'lganini ko'rsatadi.

Shu tariqa, sovet davridagi aloqa tizimining tarixiy ahamiyati ikki tomonlama baholanishi lozim. Bir tomondan, 1925-yildagi parokanda va texnik imkoniyati cheklangan tarmoq 1991-yilga kelib respublikaning deyarli barcha ma'muriy markazlari, sanoat tugunlari va ko'plab qishloq hududlarini qamrab olgan ko'p tarmoqli pochta-elektr aloqa tizimiga aylandi; muhandis kadrlar maktabi, televideniye, radioeshittirish va shaharlararo telefon infrastrukturasi poydevori yaratildi. Ikkinchi tomondan, bu tizim ittifoq miqyosidagi markazlashtirilgan boshqaruvga qattiq bog'langan, texnik yangilanish sur'atlari esa aholining real ehtiyojidan ortda qolgan edi. 1991-yilda mustaqillik e'lon qilingach, O'zbekiston aynan shu meros asosida milliy telekommunikatsiya siyosatini qayta qurishga, analog stansiyalarni raqamlashtirishga, xalqaro kanallarni mustaqil tashkil etishga va aloqa bozorini yangi iqtisodiy sharoitlarga moslashtirishga kirishdi. Demak, 1925–1991-yillar zamonaviy O'zbekiston telekommunikatsiya tizimining institutsional, texnik va kadrlar bazasi shakllangan fundamental tarixiy bosqich hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBALAR

1. "Istoriya razvitiya svyazi Uzbekistana" // Pisma o Tashkente. Aloqa tarmog'i tarixiga oid tarixiy-ma'lumotnoma materiallari (1920–1950-yillar).
2. Usmonov Q., Sodiqov M. O'zbekiston tarixi (1917–1991-yillar). – Toshkent: Sharq, 2010. – 256 b.

3. Sotsialnoye razvitiye SSSR: Statisticheskiy sbornik. Transportnoye obslujivaniye naseleniya, svyaz. – Moskva: Goskomstat SSSR nashrlari, 1980-yillar oxiri. Ittifoqdosh respublikalar kesimidagi aloqa ko'rsatkichlari.

4. Toshkent axborot texnologiyalari universiteti 1955–2005. – Toshkent, 2005. (Toshkent elektrotexnika aloqa instituti tarixiga oid yubiley nashri).

5. Bolshaya Sovetskaya Ensiklopediya. "Uzbekskaya Sovetskaya Sotsialisticheskaya Respublika" maqolasi. 3-nashr. – Moskva: Sovetskaya ensiklopediya, 1970-yillar.

6. SSSR v tsifrax v 1987 godu: Kratkiy statisticheskiy sbornik. – Moskva: Finansy i statistika, 1988.

7. O'zbekiston Respublikasi "O'zarxiv" agentligi. Sovet davri kataloglari va O'zbekiston SSR davlat boshqaruv organlariga oid ma'lumot-axborot jamg'armasi materiallari.

8. Esin A. F. Radio i televideniye Uzbekistana. – Tashkent, 1975.

